

Vitus-Bulbuk István:¹

Szenvedés és segítség. Reflexiók a Jób könyvében található párbeszédekre

Suffering and Help. Reflections on the Dialogues in the Book of Job. The issue of human suffering is not exclusively a theological one. Many other branches of the social sciences have tried to find a fulfilling answer to this deeply shaking and existential dilemma. The arts have also tried, with the help of their characteristic means, not only to immortalize it, but express it, visualize it, and draw inspiration from it. And Man has tried to cope with it with help of his closest ally, by rebelling against it; with more or less success, especially less. Personal suffering does not concern only the sufferer, but his surroundings, as well. By witnessing suffering and sufferers, one wants to automatically help those in need. Nowadays, all of this is done by skillful professionals, trying to solve the problems caused by suffering with the help of empirically tested strategies. One of these is the science of pastoral psychology, which finds itself, mainly, at the intersection of two other branches, theology and psychology.

This is why we decided on undertaking the task of analyzing a Biblical book with the means of pastoral psychology. Our assumption is that this will get us closer to a proper understanding of the book in question. The aforementioned branch of the social sciences will shed a fresh hermeneutical light on this issue.

Keywords: Job, pastoral psychology, suffering, theology, science frontier

1. Bevezető

Az emberi szenvedés oka, célja, értelme és ezek kutatása nem csak a teológia sajátja. Sok más tudományág is megpróbálta ennek az egész emberi valót megrázó, az egzisztenciát mélyen megragadó történésnek a megértését. A művészet is megpróbálta mindezt a maga eszközeivel megörökíteni, kifejezni, láttatni, sőt ebből táplálkozni. A mindenkor ember pedig megpróbálta megtenni azt, amihez talán a legjobban ért: ellene lázadni. Több-kevesebb sikerrel.

A szenvedésben nem csak a szenvedő vesz részt, hanem a környezete is. A szenvedés és a szenvedő ember láttán a szemlélőben automatikusan „beindul” a segíteni akarás

¹ Vitus-Bulbuk István, gyülekezeti lelkész, a BBTE Református Tanárképző Kar Ökumene Iskola doktorandusa. Email: karakvitus@yahoo.com.

mechanizmusa. Ma már képzett szakemberek végzik a segítséget és a különböző élettörténekek okozta szenvedést számos, empirikus módon létrejött stratégiával közelítik meg. Egyik ilyen gyakorlati (határ) tudományág a pasztorál-pszichológia. A továbbiakban ennek eszköztárával operálunk.

2. Miért Jób könyve?

Az ószövetségben is találunk példát a szenvedő ember bemutatására, a legközismertebb Jób könyve. Jób könyvét olvasva felvetődik a kérdés, miért nem sikerült Jób barátainak segíteni, sőt mintha csak egyre inkább mélyítették volna a szenvedését? Mi az, ami miatt ennyire félresikerült ez a „terápiás”, „lelkipozó” beszélgetés? A továbbiakban erre próbálunk fényt deríteni.

Jób és a barátok beszédeit nem tárgyaljuk külön, hiszen ez adja meg magának a könyvnek a dinamikáját. A dialógusok lehetőségessé teszik számunkra, hogy úgy közelítsük meg Jób könyvét, mint egy segítő, lelkipozó beszélgetést, ahol Elifáz, Bildád, Cófár és Elihú a lelkipozó szerepét, Jób pedig a lelkipozott szerepét veszi magára. A szereplők között kialakult párbeszédeteket a „kliens központú” lelkipozó beszélgetés kritériumai szerint vizsgáljuk, levonva a kellő következtetéseket. Folytonosan reflektálunk a kialakult párbeszédhelyzetekre, amennyiben a helyzetek ismétlődnek nem térünk ki külön ezekre, csak ha szükségesnek látszik (amennyiben új elemeket tartalmaznak).

Előrebocsátjuk, hogy Jób könyve nem azzal a szándékkal íródott, hogy a pasztorál-pszichológiai vizsgálat tárgya legyen. Ennek ellenére mindez nem zárja ki, hogy a pasztorál-pszichológia eszköztárával közelítsük meg a könyvet, és ott ahol a keretek megengedik, levonjuk a következtetéseket. Ennek a vizsgálatnak a célja nem a könyv mondanivalójának mindenáron történő megfejtése, hanem inkább a lelkipozó magatartás hibáira, valamint a szenvedő ember krízisfolyamatának egyes szakaszaira való rávilágítás. Mindezt a teljesség igénye nélkül.

3. Dialógusok és reflexiók

A prológos után Jób első beszéde következik. A vita első menete a könyv 3. részétől a 11. részéig tart. A beszélgetést Jób indítja, melyet majd Elifáz, Bildád és Cófár első beszédei követnek, Jób válaszaival közbeiktatva. Ami egyértelműen igazolja, hogy Jób esetét meg lehet közelíteni a pasztorálpszichológia eszköztárával az nem más, mint a barátok szándéka: „Megállapodtak egymással, hogy elmennek hozzá, és részvéttel vigasztalják őt.”² A Károli fordításban a „részvét” helyett a „bánkódjanak vele” kifejezés áll. Ez az, ami kifejezi,

² Jób 2,11.

hogy a barátok segíteni akartak Jóbnak, vigasztalni akarják, pásztorolni, lelkigondozni. Sajnos minden kísérletük már az elején kudarca van ítélve, hiszen elkövetnek egy súlyos hibát. Amikor Jóbhoz érnek és meglátják őt, akkor „alig ismertek rá, hangosan sírni kezdtek”. Érdemes néhány mondat erejéig megvizsgálni a reakció hátterét. Az első gondolat az, hogy Jób a betegségtől felismerhetetlenné torzult. Ez lehetséges, de a mondanivaló nem ebben rejlik, hanem inkább abban, hogy Jób számukra a hívó, kegyes ember mintaképe volt, most pedig a saját házából kivetett, mindenéből kifosztott, utálatos ember-roncsot találnak. Pont ez a kép az, ami sehogy sem fér bele teológiai elképzelésükbe, és abba a rendbe, ami szerintük a világot meghatározza.³

Magatartásuk két hibát is elárul, ami már az elején kudarca ítéli a Jóbbal való „bánkódást” és „vigasztalást.” A pasztorál-pszichológia ezt úgy nevezi, hogy *diagnosztizálás* és *interpretáció*.⁴ Mindezek a segítő beszélgetés esetén a beszélgetés egészséges kimenetelét veszélyeztető intervenciós formák. A mai pasztorál-pszichológia elfogadja Carl R. Rogers személyközpontú (kliensközpontúnak nevezi Rogers) terápiáját, aminek egyik sajátossága abban nyilvánul meg, hogy nem-direktív módon képzelel el a beszélgetést. Ez azt jelenti, hogy a terapeuta nem ad utasítást, nem beszél rá, és ami a legfontosabb az, hogy amit hall, megkísérli értékítéletek nélkül elfogadni.

A három barát magatartása (mert egyelőre nem történik verbális kommunikáció, viszont nonverbális annál inkább) azt mutatja, hogy az eléjük táruló látványt már értelmezik is, nem várják meg Jób érveit, panaszáat. Előítéllettel, diagnosztizálással indítanak, ami lehetetleníti a további beszélgetések során, hogy Jóbnak segítségére legyenek.

A beszélgetések tüzetesebb vizsgálata során egyértelműen kimondhatjuk, hogy az olvasó előtt Jób krízis állapota jelenik meg. Ennek ismertető jegyei a következőkben jelentkeznek: megátkozza születése napját, Isten bekeríti őt.⁵ Ahhoz, hogy értsük, hogy miért nevezhetők az előbbieket a krízis jeleinek, előbb egy pár szóban beszéljünk a pasztorál-pszichológia krízisértelmezéséről.

Elsőként meg kell említenünk azt, hogy a krízis-folyamatnak (Jób krízise az egész könyvben nyomon követhető) több szakasza van, ezek közül most a második szakaszra fektetünk hangsúlyt.⁶ A második szakaszban a krízisbe jutott ember önmaga előtt beismeri, hogy kísérletei, hagyományos krízis-megoldó mechanizmusai hatástalanok. Ez a felismerés tovább növeli a feszültséget (amint ezt Jób esetében is látni fogunk) és az elégedetlenséget.⁷

Az, hogy Jób megátkozza születése napját, arról vall, hogy már nem lát semmi kiutat abból a nyomorúságos helyzetből, amiben találja magát. Jób eddigi krízismegoldó

³ Dr. MUNTAG Andor: *Jób könyve*. Luther, Budapest, 2003. 47.

⁴ HÉZSER Gábor: *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*. Kálvin kiadó, Budapest, 1995. 90.

⁵ Jób 3,1–26.

⁶ Az első szakasz Jób hétnapos hallgatásával egyeztethető össze.

⁷ HÉZSER Gábor: *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*. 120.

mechanizmusait abban a teológiai felfogásban véljük felfedezni, amit a barátok is képviselnek, illetve megszemélyesítenek. Jób sem volt mentes ezektől a teológiai felfogásoktól, nem is lehetett, hiszen ezeken nevelkedett fel. De most azok hatástalannak bizonyulnak.⁸

„Akit Isten kerített be”⁹ mondatával Jób kifejezi, hogy élettere, léttere beszűkült. A krízisállapot egyik lényeges jellemzője a fokozatosan növekedő izolálódás. Jób ezzel a mondatával közölni akarja helyzetét, úgy, ahogyan ő látja. Ezeket a tartalmakat a lelkigondozónak komolyan kell vennie, még akkor is, ha számára nem tűnik annyira szörnyűnek a helyzet (bagatellizálás).

4. Elifáz, Bildád és Cofár első beszédei

Mindezekre következik Elifáz első beszéde, amiből kiderül, hogy mekkora empátiával közeledtek Jóbhoz. Elifáz mondataiból, habár azért jöttek, hogy együtt bánkódjanak Jóbbal és vigasztalják őt, kiderül, hogy a vigasztalásnak semmi nyoma, sőt egy újabb kommunikációs hibát követ el. „Nem ad bizodalmat istenfélelmed?” megfogalmazás, habár lehet, hogy jó szándékú akart lenni¹⁰ mégsem ért célba. Az ilyen megfogalmazások mögött dogmatizáló magatartás húzódik meg, amely szintén akadályozza a segítő beszélgetés egészséges menetét (annak ellenére, hogy a hitet akarja aktivizálni).

Elifáz tovább súlyosbítja a helyzetet. Jób magatartásával szemben saját példáját ajánlja, „De én Istenhez fordulok”.¹¹ Ezt a szakirodalom úgy nevezi, hogy „a saját példákra való hivatkozás”.¹² Ezzel az a gond, hogy a jó szándék, a szolidaritás kimutatása, elterelheti a beszélgető partner figyelmét önmagáról, ugyanakkor egyáltalán nem jelent releváns információt számára.

Az Elifáz beszédét követő válaszában Jób egyértelműen tudtára adja, hogy helyzetét teljesen félreértették, a diagnózis téves. Tudtukra adja, hogy szenvedése nem egy kitálat, színlelt szenvedés,¹³ hanem igaz. Ezzel is a barátok tudtára akarja adni, hogy vegyék komolyan, figyeljenek rá. Ennek legnyilvánvalóbb megfogalmazása, amikor a következőket mondja: „Baráti szeretetre van szüksége a szenvedőnek, ha elhagyta is a Mindenható félelmét.”¹⁴ Irodalmi példája ez a feltétel nélküli elfogadás kifejezésének (úgy is fogalmazhatnánk, hogy Jób a lelkigondozói beszélgetés alapelveit barátainak tálcán nyújtja, de azok

⁸ Jób krízise a barátok és a korabeli bölcsességteológia krízisét is jelzi.

⁹ Jób 3,23.

¹⁰ Sajnos ezek a „jó szándékú” mondatok egyes lelkészek által végzett lelkigondozói esetekben igen gyakran előfordulnak. Elég elolvasni a segédlelkészek által beadott lelkigondozói beszélgetések jegyzőkönyveit.

¹¹ Jób 5,8.

¹² HÉZSER Gábor: *i. m.* 90.

¹³ Jób 6,1–2.

¹⁴ Jób 6,14.

mégsem reagálnak erre).¹⁵ A segítség iránti igényét konkrétan is kifejezi, amikor azt mondja, hogy „Tanítsatok és elhallgatók, értessétek meg velem, miben tévedtem!”¹⁶ Amit Jób a 28. versben fogalmaz meg („Tekintsetek rám”) egyértelműen jelzi, hogy a barátok (lelkigondozók) nem tudnak túllépni saját előítéleteiken. Ezen a ponton az embert elfogadó Isten képének felmutatása lenne ajánlatos. Sajnos nem történik meg, és amint látni fogjuk a továbbiakban, Jób szenvedése ennek következtében tovább fokozódik.

Jób Elifáz beszédére adott válaszát a második barát, Bildád beszéde követi. Ha Elifáz beszédében felfedeztük a dogmatizáló hangnemet, akkor Bildád az, aki moralizál:

„Meddig beszélsz ilyeneket, meddig lesz heves szél szádnak beszéde? Meghamisítja-e Isten a jogot, elferdíti-e a Mindenható az igazságot? Ha fiaid vétkeztek ellene, hibájukért fizetett meg nekik. Ha te Istent keresed, és a Mindenhatóhoz könyörögsz, ha tiszta és becsületes vagy, bizonyosan örködik fölötted, és békés ott-hont ad igazságodért.”¹⁷

Nagyon sok szövegmagyarázó kegyetlennek, cinikusnak, gúnyosnak tartja Bildád magatartását. Mindebben igazuk is van. Ma is találni ilyen embereket, de ami még szörnyűbb az, hogy lelkigondozók (lelkészek) körében is előfordul ez a „lelkigondozói” attitűd. Főleg a dogmatizáló megközelítés az, amit nagyon sajátjának tudhat ez a réteg. Ennek kimondásával újból (de nem utoljára) tudatosítani szeretnénk a feltétel nélküli elfogadás fontosságát, az empátiát és a személyközpontú beszélgetés vonalvezetését. Ezek nélkül az elengedhetetlen tényezők nélkül nem jöhet létre segítség. A dogmatizáló lelkigondozói magatartás (egy-egy bibliai igével oldjuk meg a problémát, az ember fejéhez vágjuk az igét)¹⁸ egyik sajátossága a rövid, kioktató, a problémaforrásra gyorsan rámutató beszéd. Bildád beszéde határozottan rövidebb, mint az Elifázé, ami a fenti megállapításra enged következtetni. Talán némi türelmetlenséget is sejtett a háttérben, ami gyors válaszok, gyors megoldások lelkigondozóját tárja elének. Ez szintén nem tartozik hozzá a helyes lelkigondozói magatartáshoz. Ha pedig a nem-direktív beszélgetést gondoljuk előnyösnek, akkor egyértelmű, hogy a fentebb vázoltak szóba sem jöhetnek. Bildád türelmetlensége felhívja a figyelmet egy másik, lelkigondozói szempontból fontos aspektusra. A lelkigondozás céljából alkalmazott kommunikációs keretekre, ezen belül pedig arra, amit megállapodásnak nevezünk. Azokban az esetekben, amikor a körülmények nem felelnek meg a beszélgetésnek, akkor nem kell a beszélgetést folytatni (a szó lelkigondozói értelmében). Megtörténik ugyanis, hogy illemből válaszolunk valakinek, aki segítségért fordul hozzánk, talán beszélgetést kezdeményez, holott pont akkor mással vagyunk elfoglalva,

¹⁵ Véleményem szerint ez kifejezi annak súlyát, hogy a veszélyeztető intervenciók formák mennyire károsak tudnak lenni. Ezek komolyan vétele elengedhetetlen a helyes lelkigondozói magatartás kialakításában.

¹⁶ Jób 6,24.

¹⁷ Jób 8,1–6.

¹⁸ Dr. MUNTAG Andor: *i.m.* 84.

és kevés idő áll rendelkezésünkre. Ilyenkor (illemből, megfelelési kényszerből) rövid, tömör válaszokat szoktunk adni, holott nem ez a megoldás.¹⁹ Ha úgy érezzük, hogy nem áll elég idő a rendelkezésünkre, akkor inkább egy későbbi időpontot kell egyeztetni, amikor az idői keret nem jelent gondot. A megállapodással és az későbbi időpont felajánlásával (nem pedig a gyors válasszal) tudtára adjuk a „kliensnek”, hogy komolyan vesszük gondját, és éppen ezért kellő időt akarunk erre szánni. Ez az első lépések közé tartozik, ami a lelkigondozó és a lelkigondozott között szükséges bizalmi viszony kialakulását illeti.²⁰ Ezért ez a lépés egyáltalán nem elhanyagolandó.

A Bildádnak adott válaszában Jób a szenvedő, krízisben lévő ember egy újabb sajátosságát fogalmazza meg. Beszűkült látótere és élettere miatt, már nem látja, nem tapasztalja az „élet napos oldalát”. A sötétség az, ami dominál. Lelkigondozói szempontból fontos szerepet játszik az, ami a lelkigondozó perspektíva váltásának nevezünk. Tudomásul kell venni, hogy a szenvedő ember világképe megváltozik a szenvedés következtében. Olyasmire válik érzékennyé, amire addig, az „egészséges” életében, nem reagált. Egész percepciósi világa megváltozik.²¹ Ezek tudomásul vétele nélkül nem lehetünk igazi segítők.

A másik fontos tényező, amit megfigyelhetünk Jóbnak ebben a válaszában az, ahogyan megfogalmazza szenvedésének okát (Istenre gondol), valamint az, ahogyan lehetséges, általa kezdeményezett megoldási javaslatot elvett. Tudja, hogy egyedüli lehetősége csak az lehet, ha Isten előtt, Istennel perbe száll, tisztázza magát előtte. Viszont azonnal „leszavazza” javaslatát, mert ő ember, Isten meg isten. A tárgyaló felek nem egyenlők.²² Ezekben a sorokban kezdeteit látjuk az életválság fázisainak egyikét, amit Erik H. Erikson a „kezdeményezés a büntudattal szemben” fázisnak nevez. Az elementáris teológia képviselői átvették Erikson tételeit és ennek a fázisnak a megfelelővé tették a „Szerető Atyaisten a büntetőbíró Istennel szemben” hitszimbólumnak.²³

Ami Cófár első beszédét illeti az a legszembetűnőbb, hogy a három barát közül ő a legindulatosabb és a legmerevebb. Nem Jób szenvedésével, és az ezzel az állapottal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik, hanem csak is azzal, ami őt érdekli. Nagyon érdekes érvelési rendszert találunk az ő esetében. Számára nem az a kérdés, hogy Jób miért szenved, hiszen az egyértelmű, Jób bűnös és Isten valami büntetést ezzel a szenvedéssel. Az igazi kérdés az, hogy Jób miért él, hiszen meg kellett volna már halnia. Ezek szerint csak „félíg” érvényesül a megfizetés törvénye, és ebből az következik, hogy Isten még el is engedett a büntetésből.²⁴

¹⁹ Az ilyen válaszok még mindig nem a „másikat” veszik figyelembe, hanem egyszerűen csak megfelelünk, kényszerből.

²⁰ HÉZSER Gábor: *i.m.* 86.

²¹ A szenvedés léthermeneutikai szerepet játszik.

²² Dr. MUNTAG Andor: *i.m.* 95.

²³ BAUMGARTNER, Isidor: *Pasztorálpszichológia*. Új ember, 2006. 45.

²⁴ Dr. MUNTAG Andor: *i.m.* 107.

Cófár magatartásában kielezeten találjuk meg barátai tévedéseit. Ebből arra lehet vissza következtetni, hogy Jób krízise is egyre inkább mélyül. Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy akkor, amikor valakinél hosszabb ideig tart a krízis, akkor az iránta való türelem, megértés, beleérzés nem hogy kevesebb, hanem sokkal nagyobb mértékben kell, hogy jelentkezzen, még akkor is, ha ezt nem értékeli, vagy legalábbis nem fejezi ki textuálisan. A szenvedő ember állapotát komolyan kell venni, nem szabad elbogatellizálni. Egy ilyen viszonyulással minden gyógyulási-gyógyítási kísérletet hatástalaníthatunk.

A jobb jövő felmutatása egyáltalán nem jelent megoldást Jób számára. Nem is jelenthet, hiszen ő mindenhol „sötétséget” lát, „bekerítetnek” érzi magát. Cófár csakis az értelem síkján közelíti meg a szenvedést, holott Jóbnak beleérzésre, együttérzésre van szüksége. Mindezekből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a kliens által tudatos, vagy tudattalan jelzéseire a lelkigondozó fokozott figyelmet kell, hogy szenteljen.

5. Kísérlet Jób szenvedésének megértésére

A mai olvasó számára Jób könyve sokszor megmarad a történet szintjén és lehet, hogy ennek következtében láthatatlanná válnak azok a mélységek, amelyeket a szenvedés magában hordoz. Ha Jób szenvedését egy 1967-ben összeállított skálához viszonyítjuk, amely a kritikus élethelyzeteket rangsorolja, akkor Jób által megélt élethelyzetek a legkomolyabb kríziseket okozók közé tartoznak.

A skálát T.H. Holmes és R.H. Rahe kutatópáros készítette. A kutatás alatt 5000 személyt vizsgáltak meg, és az így megfigyelt 43 legfontosabb krízist okozó életeseményt foglalták egy táblázatba, amely a további ábrán látható.²⁵

Táblázat: A kritikus életeseményeket értékelő skála

1	A házastárs halála	100
2	Válás	73
3	Szakítás válás nélkül	65
4	Börtönbüntetés	63
5	Közeli családtag halála	63
6	Sérülés vagy baleset	53
7	Esküvő	50
8	Elbocsátás	47
9	Házastársak veszekedés utáni kibékülése	45
10	Nyugdíjazás	45
11	Családtag megbetegedése	44
12	Terhesség	40
13	Szexuális problémák	39
14	Gyermekáldás a családban	39

²⁵ ROBERTS, Craig; RUSSELL Julia: *Angles on environmental psychology*. Nelson Thornes, 2002. 44.

15	Foglalkozásbeli változás	39
16	Anyagi természetű változás	38
17	Közeli barát halála	37
18	Munkahelyváltozás, amely szokatlan tevékenységgel jár	36
19	Változás a házastárral folytatott viták számában	35
20	100 000 dollár feletti kölcsön felvétele	31
21	Hitel vagy kölcsön lejárat	30
22	Változások a foglalkozásbeli feladatokban	29
23	A fiú (lány) elhagyja a családot	29
24	Nehézségek a férj vagy feleség rokonaival	29
25	Rendkívüli személyes teljesítmény	29
26	A feleség munkát vállal, vagy abbahagyja azt	26
27	A tanulmányok kezdete vagy befejezése	26
28	Változás az életkörülményekben	25
29	Egyéni szokások feladása	24
30	Nehézségek a főnökkel	23
31	A munkaidő vagy a munkafeltételek változása	20
32	Költözés	20
33	Iskolaváltás	20
34	Változás a szabadidő területén	19
35	Változás az egyházi tevékenységben	19
36	Változás a szociális tevékenységben	18
37	Hitel vagy kölcsönfelvétel 100 000 dollár alatt	17
38	Az alvási szokások megváltozása	16
39	A családi összejövetelek számának megváltozása	15
40	Az étkezési szokások megváltozása	15
41	Szabadság	13
42	Karácsony	12
43	Kisebbségi törvénysértések	11

Amint a táblázat is mutatja, Jób szenvedését, krízisét okozó tényezők a táblázat első harmadában találhatók. Ez is bizonyítja, hogy Jóbnak mekkora fokú a szenvedése. Tény, hogy ez a táblázat nem állt a barátok rendelkezésére, de ez nem azt jelenti, hogy nem kellett volna nagyfokú empátiát tanúsítaniuk.

Jób Cófárnak adott válaszában (ugyanakkor ez a válasz mindhármuknak szól, Jób összefoglal és reflektál), ami elindítja a vita második menetét, pontosan rávilágít barátainak egyik legnagyobb hibájára. Egyikük sem képes beleérezni magát Jób igazi helyzetébe, nem képes a perspektívaváltásra:

„A szerencsétlen ember megvetni való – gondolja, aki biztonságban él -, föl kell társítani a tántorgókat!”²⁶

²⁶ Jób 12,5.

Sokat nem változott a világ. Jób azzal, hogy rámutat korának szociális érzékenysé-
gére (ami nincs) megelőzi Metz szenvedés teológiáját, aki szintén megfogalmazza azt,
hogy a keresztyén világ szenvedés-érzékenységét vissza kell, hogy nyerje, és ez elsőrendű
teológiai feladat. Amennyiben ezt az érzéketlen állapotot a teológia, pszichológia,
pasztorálpszichológia érzékeli valamilyen szinten köteles erre a hiányosságra felhívni a
társadalom figyelmét. Ez is bizonyítja azt, hogy Jób szenvedése túlmutat a személyes szen-
vedésen és egyetemes kereteket ölt. Amennyiben nem vagyunk érzékenyek akár a szen-
vedő ember állapotára, akár a szenvedés egyetemes kereteire, Jób barátainak helyét foglal-
juk el. Itt érzékelhetjük igazán, hogy a személyes lelkigondozásból kiindulva kibontakozik
előttünk egy egész világ kórképe. Ki az igazi oka a szenvedésnek? A kérdés maga nyitott
továbbra is.

Jób történetének megértésében kulcsfontosságú szerep jutott a paradoxonnak. Jób
bölcssége (hite) jóval felülmúlja (ha lehet egyáltalán hitet összehasonlítani) barátainak
bölcsségét. A paradoxon szó meghatározásra szorul. Paradoxon azt jelenti, hogy véle-
kedéssel szembeni, vagyis a véges ész vélekedésével szembeni. A zűrzavar akkor kezdődik
igazán, amikor a teológiai paradoxonokat a logikai ellentmondások szintjére züllesztik és
elvárják az embertől, hogy áldozza fel az értelmet és tekintse isteni bölcsségnek az ér-
telmetlen szókombinációkat. Ezt várják el a barátok is Jóbtól.²⁷ Ezen a ponton újból ki
kell hangsúlyozni, hogy a személyes teológiai meggyőződés olykor útját állja a segítség-
nek.²⁸ A szenvedés maga beindít egy hermeneutikai folyamatot, amelyben én magam is
értelmezésre szorulok. A hermeneutikai tényező egyáltalán nem elhanyagolható. Mind-
addig, amíg maga a szenvedés létrehoz vagy mindenképp lehetségesít egy interperszonális
viszonyt, maguk a felek értelmezésre kerülnek, és szorulnak is egyben.²⁹

A válaszból az is kiderül, hogy Jób „kegyes”³⁰ barátai egyetértenek Isten ítéletével
(hiszen Jób szenvedéséből csakis erre az ítéletre tudnak következtetni), maguk is kimond-
ják az ítéletet, s nemcsak hogy nem segítenek, hanem még taszítanak is rajta, hadd bukjon
el végelegesen.³¹ Itt van a gyökere annak a kegyességnek, amely azt gondolja, hogy „isten-
tisztetel” végez, amikor kegyetlenül cselekszik, és akármilyen meghökkentő is, itt van a
gyökere annak a nietzschei gondolatnak,³² hogy ami el fog bukni, azon taszítani kell egyet
(ezek szerint nem is Nietzsche korából származik ez a gondolat).

²⁷ Jób 13,1–12.

²⁸ „Nem látom teológiám fájától az erdőnyi szenvedést.”

²⁹ Ebben a tekintetben is a szenvedés lehetővé teszi (és megköveteli) a teológia, pszichológia találkozását, ref-
lexióit, amelyek minden esetben kétirányúak: egyrészt a másokra, másrészt meg önmagára reflektál. Azok
a személyek, akik részt vesznek ebben a folyamatban (teológus, pszichológus, lelkigondozó, valamint
a szenvedő alany) nem mentesülnek ez alól a reflexió alól.

³⁰ Az akkori kor szerint mindenképp azok voltak, de ma is találni hozzájuk hasonló „kegyeseket”.

³¹ Dr. MUNTAG Andor: *i.m.* 118.

³² HOLLINGDALE, R.J.: *Nietzsche. The man and his philosophy.* Cambridge University Press, Cambridge,
1999. 77.

Mindaz, ami meghúzódik Nietzschének e mögött a gondolata mögött, kapcsolatot mutat azzal, amit Jób így fogalmaz meg: „...akik kezükben akarják tartani Istent.”³³ Jób szerint a barátok ilyenek, és implicite ez a véleményezés azt is tartalmazza, hogy a barátok féltik hatalmukat.³⁴ Ez a gondolat magyarázatra szorul.

Egy lehetséges magyarázatot Erich Fromm, a neopszichoanalitikus irányzat egyik képviselője humánpszichológiájában találhatunk. Vizsgálatainak alávetette a vallást is, és hipotézisként azt fogalmazta meg, hogy léteznek autoritatív-regresszív vallásformák,³⁵ amelyek lényegi eleme az, hogy az ember önmagán túli hatalomnak kell, hogy alávesse magát. Ennek a vallásforma-gyakorlásnak egyik negatív következménye az, hogy az egyénben félelmet vált ki, és lehetetlenné teszi a szabad véleménynyilvánítást, valamint elszigeteltségbe taszítja az embert, ennek egyenes következménye pedig a neurózis. Fromm szerint ezen vallás képviselői fenntartják ezt a „neurózist”, hiszen ez számukra viszonylagos hatalmat biztosít. A vallásforma teológiáját mereven megfogalmazott tanokba rögzítik, és ezen tanok feltétlen elfogadását kívánják meg. A transzcendensről alkotott „tudás” a birtoklás tárgyává válik,³⁶ és ettől a tudástól nem akarnak megválni, hiszen ez gyakorlatilag a hatalom. Mindaddig, amíg ezt a tudást birtokolják, biztonságban érzik magukat, de abban a pillanatban, ahogyan ezt a tudást valami kikezdi (Jób szenvedésének nincs oka), fellép a bizonytalanság érzése (ezért sem jön létre igazi, segítő párbeszéd Jób és barátai között). Ez a bizonytalanság kiváltja a félelem érzését³⁷ (ettől a félelemtől pedig meg akarnak szabadulni, ilyen értelemben lelki színezetet is kap ez a teológiai gondolkodás), amelyet Drewermann is megerősít, és véleménye szerint ez a félelem az, ami meg akarja akadályozni a másik fél szabadságát.³⁸

6. Elifáz, Bildád, Cofár második beszéde

A 13-ik részben Jób pont ezt a teológiai magatartást rója fel barátainak, hiszen a válaszeresés szabadságától akarják megfosztani azzal, hogy ráerőltetik álláspontjukat. A barátok nem is tehetnek mást, csakis azt, hogy a „kezükben hordják istenüket”,³⁹ hiszen a félelem, amely a bizonytalan létmódot helyezi kilátásba, az, ami a magatartásuk mögött

³³ Jób 12,6.

³⁴ Dr. MUNTAG Andor: *i.m.* 119.

³⁵ HÉZSER Gábor: *i.m.* 39.

³⁶ Persze ez hosszú folyamat következménye, amely vallásos attitűd formájában jelentkezik.

³⁷ FROMM, Erich: *Birtokolni vagy lenni*. http://www.szepi.hu/irodalom/kedvenc/kc_047.html#f231 (utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 8.).

³⁸ BEIER, Matthias: *A violent God-image: An introduction to the work of Eugen Drewermann*. Continuum, New York–London, 2004. 29.

³⁹ Vagyis Istenről kialakított véleményüket, amelynek azzal szereznek tekintélyt, hogy részben a hagyományra hivatkoznak. Elifáz további beszédében ez újból előjön.

meghúzódik. Drewermann szerint mindezek téves istenkép következményei, és mivel maga az istenkép téves, az erre felépített teológiának is tévesnek kell lennie.⁴⁰ Drewermann és Fromm álláspontjait látva, valamint Jób barátainak teológiáját megfigyelve, minden lelkigondozónak el kell gondolkodnia saját istenképén, és azt vizsgálat tárgyává kell tennie.

Jóbnak mindezek mellett saját halálfélelmét is le kell győznie. Elifázhoz intézet válaszában előjön ez a félelem, sőt, mi több, attól is fél, hogy ha ebben az életben nem kap választ szenvedésére, akkor sohasem. Ennek következtében fogalmaz úgy, hogy „Föld ne takard el véretem, ne némuljon el segélykiáltásom!”⁴¹ Ennek lelki hátterére mutat rá Jung gondolata is:

„Minden, ami még nem ott van, ahol lennie kellene, és ami még nem múlt el, noha el kellett volna múlnia, fél a végtől, vagyis a végelszámolástól.”⁴²

Bildád második beszédében semmi újat nem tud mondani Jóbnak, talán abban új, hogy Jóbot teljesen elítéli. Félresikerült pedagógiai érlel fogalmazza meg véleményét:

„A bűnösök világa kialszik, tüzük lángja nem fénylik, (...) emlékezete eltűnik a földről, és nem emlegetik nevét az utcán.”⁴³

Mindezeket azért mondja Jóbnak, mert reméli, hogy jobb belátásra bírja. Azzal, hogy felmutatja azt, hogy mi lesz azokkal, akik „nem akarnak Istenről tudni”⁴⁴ azt reméli, hogy Jób változtat majd magatartásán és megfogadja tanácsukat. Sajnos Bildád és társai abba a hibába esnek, hogy teológiai „szemüvegük” szűk nyílásán keresztül szemlélik Jób szenvedését, ugyanakkor félelemérzetük miatt (a Fromm által megfogalmazott birtoklási vágy, „az vagyok, amit birtokolok”)⁴⁵ nem is akarnak lemondani erről a tévesnek bizonyuló szemléletmódról. Egyre inkább kirajzolódik előttünk, hogy csakis Isten jelenléte és megszólalása az, ami segíthet.

A hatalomféltség igaznak bizonyul, hiszen Jób a következőket fogalmazza meg: „...fölem akartok kerekedni, és rám akarjátok bizonyítani a gyalázatot”⁴⁶. Jóbnak szavai jelzik, hogy a szenvedés következtében ténylegesen beszűkül az ember élettere: „eltorlasztotta utamat, nem mehetek tovább, ösvényeimre sötétséget borított.”⁴⁷ A hit paradoxonja pedig erőteljesen jelentkezik, abban a mondatban, amely a keresztyénség egyik legszebb gondolata:

⁴⁰ BEIER, Matthias: *A violent God-image: An introduction to the work of Eugen Drewermann*. 28.

⁴¹ Jób 16,18.

⁴² JUNG, C. G.: *Gondolatok az életről és a halálról*. Kossuth, Budapest, 1997. 71.

⁴³ Jób 18,5.17.

⁴⁴ Jób 18,21.

⁴⁵ FROMM, Erich: *i.m.*

⁴⁶ Jób 19,5.

⁴⁷ Jób 19,8.

„Mert én tudom, hogy az én megváltom él, és utoljára megáll a por fölött, s ha ez a bőröm lefoszlik is, testemben látom meg az Istent. Saját magam látom meg őt, tulajdon szemeim látják meg, nem más, bár veséim is megemésztenek.”⁴⁸

Habár úgy tűnik, hogy a „neurotikus egzisztenciában a transzcendencia hiánya bosszulja meg saját magát”⁴⁹ (habár ez nem Jób, hanem groteszk módon a barátokra érvényes), mégis Jób esetében, paradox módon „az immanens én mögött láthatóvá vált a transzcendens Te is”.⁵⁰ A szerző itt ellentétbe helyezi Jób tudását a barátai tudásnak vélt bölcsességével. Ezen a ponton is a lelkigondozó figyelmét fel kell hívni arra, hogy mennyire képes vagy nem képes a lelkigondozotról alkotott képét csak vélekedésnek (és nem tudásnak) minősíteni, és mint ilyen, ha szükséges, akkor eldobni. Frankl ebben a tekintetben is találóan fogalmaz:

„A hívő orvos nemcsak saját Istenében hisz, hanem ezzel együtt a beteg ember tudattalan hitében is; tehát nemcsak a saját Istenében hisz tudatosan, hanem ezzel egyidejűleg úgy is hisz benne, mint a beteg ember számára „nem tudatos Istenben”.⁵¹ A lelkigondozó komoly feladat előtt találja magát ezekben a helyzetekben, hiszen egyértelmű, hogy módszerét felül kell vizsgálnia.

Jób könyvében ez mégsem sikerül a barátoknak. Cófár kiváló példa arra, hogy mennyire úgy érzi, hogy Jób szenvedése, valamint Jób saját helyzetének értelmezésében, nem arra tesz kísérletet, hogy megértse, mi is történik vele, hanem inkább a barátok teológiájának támadása rejlik. „Azért kényszerít ingerültségem feleletre, s a miatt van nyugtalanság bennem, mert megszégyenítő kioktatást hallok.”⁵² Nagyon világos, hogy Jób nem erről beszél.

7. Elifáz, Bildás harmadik beszéde és Elihú (új)hangja

A vita harmadik menetében (amelyben Cófár meg sem szólal), az első két vitának az újratárgyalása történik. A lelkigondozói beszélgetés szempontjából talán azt a következőtést fogalmazhatjuk meg, hogy megtörténhet, hogy ugyanabba a mederbe terelődik a beszélgetés, és ez azt az érzést keltheti mindkét félben, hogy nincs előrelépés. Mégis ezek a visszatérő beszélgetések is komoly figyelmet igényelnek a lelkigondozó részéről, hiszen lehetséges, hogy olyan új információkat hordoznak, amelyek eddig még nem fordultak elő. Módszertanilag pedig azt fogalmazhatjuk meg, hogy a *nem direktív* terápiás beszélgetésnek is megvannak a véges határai, olykor nem árt, ha közbeavatkozunk. Persze ezek

⁴⁸ Jób 19,25–27.

⁴⁹ FRANKL, Viktor E. : *A tudattalan Isten – Pszichoterápia és vallás*. EuroAdvice, Debrecen, 2002. 59.

⁵⁰ Uo. 51.

⁵¹ Uo. 60.

⁵² Jób 20,2.

mind komoly felkészültséggel rendelkező, folytonosan önreflektáló, kellő empátiával rendelkező lelkigondozói alkatot kívánnak.

Jób befejező beszédében (27–31), olyan elemeket találunk, amelyek a krízis utolsó szakaszát juttatják eszünkbe. Jób már mindent kipróbált, de mégsem segített semmi rajta, ennek következtében pedig egyedül érzi magát, magányosnak. Egyedüli lehetősége, hogy Istennel beszéljen. Jóbnak ezt a viselkedési formáját egyes magyarázók vakmerőségnek nevezik. Lehet, hogy nem erőltetett, ha az agresszív szót is használjuk, hiszen Jób olykor az olvasó számára is annak tűnik. Ha mindezt egy mondatban kellene megfogalmazzuk, akkor csak azt mondhatjuk, hogy itt az életért folytatott harc bontakozik ki. Jób mindenkép meg akarja fejteni, hogy Isten ellene van, vagy pedig mellette, és erre csakis Istentől várja a választ.

Jób nagy beszédét még mindig nem az Úr beszéde követi, hanem Elihú beszéde, egy új szereplőé, aki végig jelen volt a beszélgetéseken, de nem avatkozott be. Ő talán annak a teológusnak a képe, aki utólag ezekre az eseményekre reflektál, és a öt fejezeten keresztül elmondja Jóbnak és barátainak, hogy mit tévedtek. Beszédeiben egyáltalán nincs lelkigondozói él, ő inkább a korabeli bölcsességteológia hangja, amelyik még egyszer meg akarja védeni magát. Beszédei érzelemmel telítettek, már az elején erről pontosan tudósít minket a szöveg:

„Akkor haragra gerjedd a Búzból, Rám nemzetségéből való Elihú, Barakél fia. Megharagudott Jóbra, amiért igaznak tartotta magát Istennel szemben. De három barátja ellen is haragra gerjedd, mert nem találták meg a kellő választ, pedig bűnösnek tartották Jóbot.”⁵³

Elihú beszédeiben egyszerre megtalálható a dogmatizálás, az interpretáció és a moralizálás. Ha bármilyen következtetést le akarunk vonni, akkor talán azt lehetne megfogalmazni, hogy a lelkigondozói beszélgetésben akárhányszor próbálkozhatunk ezekkel az intervenciós formákkal, mégsem fog működni, és nem mozdítja előre az épülés folyamatát. Mint ilyen végképp le kell mondanunk róla, és következetesen kerülnünk kell ezeket. Az empátia sehol sem jelenik meg Jób barátainak magatartásában, pedig természetes lenne, hiszen együttbáncógni és segíteni akartak Jóbnak. Ezek szerint a jó szándék még nem elég ahhoz, hogy valaki jó lelkigondozó legyen.

8. Összegzés

Habár a pasztorálpszichológia célja nem kifejezetten az írásértelmezés, Jób könyve sajátos volta miatt, (ami maga az élettörténetnek és a benne foglalt dialógusoknak köszönhető) igen csak jó értelmezési eszköz és reflexiót biztosító szabad terület (anélkül, hogy a pszichologizálás csapdájába esnénk). Ennek a határtudománynak a szemüvegén keresztül

⁵³ Jób 32,2–3.

nézve Jób könyvét eszünkbe juttatja, és részben magyarázza félresiklott segítségi kísérleteinket (itt elsősorban a lelkészre gondolok). Ugyanakkor kiváló lehetőség a szenvedő ember és a szenvedés folyamatának jobb megismerésére.

Mivel Jób könyve írásba rögzítettsége miatt elméletileg lezárt történet (de mondanivalója miatt mindig és értelmezésre szoruló könyv), ha a pasztorálpszichológia eszköztárával vizsgáljuk, akkor többnyire negatív előjelű állításokat fogalmazhatunk meg, amelyek ellenére segíthetnek a lelkigondozónak. Vagyis elmondja, hogy mi az, amit semmiképp nem szabad megtenni. Ugyanakkor az az összetett hermeneutikai folyamat, ami létrejön a szöveg és olvasója között (feltételezve a továbbgondolást, pont az előbb említett határtudomány eszköztárát felhasználva), értékesíthető egy „következő” segítő beszélgetésben.

Jób könyvének és a pasztorálpszichológiának a találkozása abban nyeri el értelmét, hogy a mindenkori segítő rádöbben arra, hogy fokozottan figyelnie kell a mindenkori „Jóbra”, a „segítő barátok” által egyértelműen magára. Ha tényleg segíteni akar.

Felhasznált irodalom

- BAUMGARTNER, Isidor: *Pasztorálpszichológia. Új ember*, 2006.
- BEIER, Matthias: *A violent God-image: An introduction to the work of Eugen Drewermann*. New York-London, Continuum, 2004.
- Biblia (Károli Gáspár fordításában). Budapest, 1998.
- Biblia (Újfordítás). Budapest, Kálvin János kiadó, 2000.
- Dr. MUNTAG Andor: *Jób könyve*. Budapest, Luther, 2003.
- FRANKL, Viktor E.: *A tudattalan Isten – Pszichoterápia és vallás*. Debrecen, EuroAdvice, 2002.
- FROMM, Erich: *Birtokolni vagy lenni*, http://www.szepi.hu/irodalom/kedvenc/kc_047.html#f231.
- HÉZSER Gábor: *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*. Budapest, Kálvin kiadó, 1995.
- HOLLINGDALE, R.J.: *Nietzsche The man and his philosophy*. Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- JUNG, C.G.: *Gondolatok az életről és a halálról*. Budapest, Kossuth, 1997.
- ROBERTS, Craig; RUSSELL Julia: *Angles on environmental psychology*. Nelson Thornes, 2002.